

Ortaçağın gezgin şarkıcıları

TRUBADURLAR

ENİS GÜMÜŞ

VRUPA'DAKİ gezgin şarkıcı geleneğinin başlangıcı Haçlı Seferlerine ya da bir başka ifadeyle Doğu ile Batının çeşitli yollarla karşılaşmasına rastlar. 1070-1300 yılları arasında Avrupa'nın farklı bölgelerinde görülen bu geleneğin başlangıcını da bitişini de Oksitanya'da (Güney Fransa) inceleyebiliriz. Bu bölge kültürel, toplumsal, dilsel ve dinsel olarak kuzeyden farklı idi. Kuzeybatı İtalya ve Güneydoğu İspanya'ya daha yakın bir bölgeydi. Zaten Oksitan dilinin bugün hâlâ kullanılan Katalan diliyle yakın akraba olduğu söylenebilir.

Oksitan dilinde *trobaire* (trobar), Fransızcada *trubador*, *trouvère*, İtalyancada *trovatore* olan kelimenin, Latince'deki *turbare* (oluşturmak, bulmak) kelimesinden geldiği söylenmekle birlikte, tarihsel bağlantılara bakıldığında *trubadurun*, Arapçadaki *t-r-b* (şarkı söylemek, müzik yapmak) kökünden gelmiş olma ihtimali daha yüksek görünmektedir. *Trubadur* geleneğinin, halk şarkılarını, edebiyatı ve genel anlamda müziği etkilediğine şüphe yoktur. Zira bu insanların müziği, Avrupa'da bir kısım halk ile kilise arasında yaşananların da aynası olmuş, toplumsal olaylara bağlı olarak gelişmiş ve sonlanmıştı.

İslam dünyasına düzenlenen ilk Haçlı Seferleriyle beraber, kültür etkileşiminin kaçınılmaz bir sonucu olarak ozanlık geleneği Avrupa'da da başladı.

İlk *trubadurların* çoğu, işte bu seferlerden geri dönenler idi; fakat beklenenin aksine bu insanlar epik hikayeler, kahramanlıkları anlatan destanlar değil, aşk şarkıları söylüyorlardı. Aslında bu 'aşk' konusu Oksitanya'ya has bir şeydi.¹ Geleneğin devam ettiği Kuzey Fransa'da, Almanya'da veya İngiltere'de yoğun olarak epik konuların işlendiği söylenebilir. *Trubadurların* kullandıkları dil 'Langue d'oc' (Oksitan dili) olarak adlandırılır. Bu adlandırma, bu bölgede *oui* (evet) kelimesi yerine, *oc* kelimesinin kullanılmasından gelmektedir.

Kuzeyde de *oeil* kullanıldığı için kuzey diline de 'Langue d'oeil' denirdi. *Trubadurlar*, 'Provensal' da denilen

Oksitan dilinin, yöresel bir dil olmaktan çıkıp gramer olarak inceliklere sahip bir yapıya dönüşmesini sağlamışlardır.

'Langue d'oc' Latin kökenli diller arasında öz niteliklerini kazanmış, kendi edebiyatını geliştirmiş ilk dil olmuş, dilsel anlamda Avrupa'nın Rönesans'ı denilebilecek bir gelişme yaşamıştır. Yarattıkları şiir türüne 'trobar' deniyordu ve bu müzikle eş önemdeydi. O yılların ünlü yazarları pek çok şeyi bu dilden ve edebiyattan aldılar. Boccaccio, Dante, Petrarca, Cervantes ve niceleri Provensal şairlerden faydalandılar. Dante, *İlahi Komedya*'da bu dili sıkça kullanmış, serkeş bir *trubaduru*² cehennem in derin katlarından birine yerleştirmiştir.

SOSYAL STATÜ

Aslında gezgin şarkıcı karakteri, Avrupa'nın doğu kısımlarında bu dönemlerden önce değişik özelliklerle var olmuştur. Söz konusu öncül gezgin şarkıcılar, soytarılardan veya çalgıcılardan daha üst seviyede görülmelerine rağmen onlardan çok uzak bir sosyal statüye sahip değillerdi.

Batıda gelişim gösteren gezgin şarkıcı/şövalye tiplmesi ise daha yüksek bir sosyal statüye ulaşmış, artık bir dilenci gibi değil, gittiği saraylara onurlu bir konuk olarak yerleşen ve sanatını icra eden değerli biri olarak görülmeye başlamıştır.

Trubadur, bağımlı değildir. Bağımlı olanlar, çalgıcı olarak anlam verebileceğimiz *jonglörler*³ ve Alman topraklarında inceleyeceğimiz *minnesängerler*dir. Çeşitli kahramanlıklarla kendilerini kanıtlayan saz şairleri, patronları tarafından şövalye ilan edilince daha yüksek mevkilere gelebilmekteydi. *Trubadur* mesleki bakımdan bir şairdi ve bu 1300'lü yıllara kadar devam etti. Yoksul bir şair veya bir kral, *trubadur* olabilirdi. Sicilya ve Aragon kralları, imparatorlar II. ve III. Frederick, İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard buna örnektir.

Trubadurların çoğu, çeşitli ülkeler gezmiş ve oralarındaki eğitimli üst sınıflarla ilişki içerisinde olmuş, genelde manastırlarda konaklamış, keşişlerle şiirlerindeki sözlü gelenek ve efsaneler hakkında diyaloglar geliştirmişlerdir.

Hazreti Meryem'e övgüler. Kral X. Alfonso döneminde yazılmış *Cantigas de Santa Maria* kitabının içinde bulunan bu illüstrasyonda udları ile Hristiyan ve Müslüman iki trubadur.

Dolayısıyla bu insanlar, oldukça entelektüel, müzik ve savaş sanatları konusunda donanımlı kimselerdi. Pek çoğunun ismi de Haçlı Seferleri sırasında iyi birer savaşçı olarak duyulmuştu.

Bir trubadurun sosyal statüsünü anlamak için bu geleneğin ilk simalarından biri olan Guillaume de Poitiers (1071-1127) incelenebilir. Guillaume aslında güçlü bir derebeyidir, bir trubadur olarak Filistin'deki savaşlara katılmış, döndükten sonra kilisenin kurallarını çiğneyerek kocasını terk etmiş bir kadınla evlenmiştir.

Guillaume, kendisiyle konuşmak için şatosuna gelen Poitiers Papazına son duasını etmesini emreder. Papaz duasını bitirir fakat Guillaume, onu öldürüp cennete yollayacak kadar çok sevmediğini söyleyerek papazı sürgüne gönderir. Bu ve benzeri durumlar göstermektedir ki kilise karşısında dahi güçlü bir statü söz konusudur. Zaten

trubadurların en önemli özelliklerinden biri dinsel ve dindışı müzik-şiir geleneklerini birleştirmiş olmalarıydı; bir manastırda da, bir tavernada da saygıyla karşılanırlardı. Pek çok din adamı da, bu geleneğe dâhil olmuştur. Courtly Love Trubador'lar, Haçlı Seferleri sonrasında vatanlarına ve şarkılarını adadıkları sevgililerine dönen sadık âşık karakterleri olarak da önemlidirler. Bu şairlerin hayatları, birey olarak, o zamana kadar görülmemiş aşk maceraları ile doludur.

Ortaçağ'da bu sık rastlanan bir durum değildir. Trubadur konum olarak bir *knight errant* (macera peşinde koşan şövalye) veya bir lordun maiyetinde olabilirdi. Her birinin *lady love* (sevgili) vardı, fakat bu çoğunlukla gerçek anlamda bir sevgili olarak değil, uzaktaki 'hayalî bir sevgili' olarak vurgulanırdı. Bu o zamanlar için önemli bir kavram olan *l'amour courtois* ya da daha popüler

bir tabirle *courtly love* dâhilinde bir davranıştı. Kendini acının kucağına atmak veya ulaşamayacağı sevgiliye adanmak, bir şövalyeye yakışacak üstün bir erdem olarak görülüyordu.

JONGLEURLER VE DİĞERLERİ

Kayıtları saklanmış 400 civarında Trubadur bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kendi bestelerini seslendirmiş, bazıları şarkı söyleyemedikleri için jonglörleri himaye etmişlerdir. Jonglörlerin şövalyelikle veya edebiyatla bir alakaları yoktu. Daha çok, sürekli seyahat hâlindeki sirk mensupları gibiydiler ve genelde mesleklerinin bir kolu da 'şarlatan hekimlik' idi. İngilterede *gleemen*, Kuzey Fransa'da *ménestrel* ve Almanya'da *varende lüte* olarak anıldılar. Jonglör, bir çingeneyle eşit statüde görülüyordu. Onları koruyan hiçbir yasa yoktu. Bir jonglör, trubaduru terk ettiği anda hem koruyucusunu, hem bir vatandaş, hatta insan olarak haklarını kaybediyordu. Jonglörlük ve trubadurluk nadiren aynı kişinin mesleği olabiliyordu ve bunların çok azı şair idi. Fransız tarihçi André Duchesne (1584-1640), bu insanları dört kısma ayırmıştı. Trubadurlar stanzaları (şiir) yazıyor, jonglörler⁴ şarkı söylüyor, diseurler (güzel konuşan kişi) hikaye anlatıyor ve joueurler (çalgıcı) enstrüman çalıyordu. Ayrıca kayıtlarda geçen 14 kadın Trubadur da bu gruplardaki insanlara daha yakın tutuluyordu. Zira çoğu, şairden ziyade çalgıcı ve şarkıcı olarak tanımlanıyordu.

KALELERDEKİ HAYAT VE MÜZİK

Trubadur seyahati sonucunda bir kaleye vardığında üzerinde şövalye zırhı, çalgısı ve herhangi bir olaya hazırlıklı olmak üzere bir mızrak olurdu. Bundan sonra trubadurun zırhını çıkarmasına yardım edilir, kıyafetleri özenle giydirilir ve ihtiyaçları giderilirdi. Ziyareti sırasında bir turnuva varsa, trubadur da buna katılır ve maharetlerini gösterirdi. Arenada bir şövalye ile bir trubadur arasındaki tek fark, trubadurun tezahüratını yapan ve şarkılarını söyleyen jonglörleri olmasıydı. Mesleki bakımdan bir şair olarak görülmesine karşın trubadurun sağlam bir müzik bilgisine de sahip olması gerekliydi.

Genelde şarkılarını kendileri söylemezler, söz ve müzik uyumu konusunda her şeyi düzenler ve *jonglör*lerine öğretirlerdi. Müziklerinde kilise müziğindeki uzun süreli sesler yerine kısa notaları, çarpmaları, arpejleri tercih ederlerdi. Gregoryen dizilerini kullanırlar, çeşitli enstrümanları koro halinde söylenen eserlere katarlar, vokal soloları eklerlerdi.

Bazen bütün *jonglör*ler *unison* biçimde söyler, bir tanesi de tek başına onlara karşı bir *discant* (tiz eşlik partisi) ya da armonik eşlik yapardı. Bu topluluklarda genelde kullanılan çalgılar, lavta, viyol ailesine mensup çalgılar, arp, tabor (darbuka) veya küçük davul, *sackbut* (trombon), *organistrum* (bir tür *hurdy gurdy*), *flageolet* (flüt) ve *bagpipe*

(tulum) idi. *Trubadur* geleneğinin iki yüzyıl sonrasında, bu enstrümanların çoğunu, Hieronymus Bosch'un (1450-1516) "Dünyevi Zevkler Bahçesi" üçlemesinin "Müziyenler Cehennemi" kısmında görmek mümkündür; her biri bir işkence aleti olarak resmedilmiştir. Buradan yola çıkarak, Rönesans başlarındaki karşı reformun *trubadur* müzik geleneğine bakışı hakkında da önemli ipuçları elde edebiliriz. *Trubadurlar* önceleri, kilise müziğinde olduğu gibi, 4'lü ve 5'li aralıkları yoğun olarak kullanıyorlardı. Fakat dinî müzikte 1500'lü yıllara kadar kullanılmayacak olan *discantı* ve dominant akorları o zamandan kullanmaya başlamışlardı. Hatta bu akorlara dominant 9'lularını da eklemişler, daha önce disonans sayılan

küçük üçlü aralığı da konsonans hâle getirmişlerdi.

Trubadur şarkıları konularına göre şöyle sıralanabilir:

Sirventes: *Sirven* (paralı asker) ağzından yazılan şarkılardı (başka bir kaynağa göre *lady*ler için övgüler ve onu *lady*den ayrı koyanları azarlayan sözleri olurdu).

Pastorela: Şövalyenin çoban kıza aşkını anlatan şarkılar.

Alba: Ayrılık şarkıları.

Canzo/Chanson: Asıl *trubadur* aşk şarkısı, ideal ve mükemmel sevgiliye yazılmış şarkılar bu adla anılırdı.

Planctus: Ağıt.

Trobar Clus: Şifreli şiir.

Escondig: Sevgiliden özür dileme şarkısı.

ROMANCE,
"THE TROUBADOUR".

Tenso: Turnuva şarkısı.

Jeu-parti: Trubadurlar arasındaki atışma.

Bu şarkılar formlarına göre şöyle sıralanabilir:

Balada: Tekrarlı, nakaratlı ezgi (*abab* veya *abcb*).

Rondo: Dans formu (*aba*, *abaca*, *abacada*).

Estampie: Dans ve müzik formu (*aabbccdd...*).

'LANGUE D'OC' DIŞINDAKİ GEZGİN ŞARKICILAR

Gezgin şarkıcılar değişik topraklarda ayrı ayrı isimler altında var oldular, Oksitanya'daki *trubadurlar*, Kuzey Fransa'da *trouvère*, Almanya'da *minnesänger* olarak anılmaktaydı. *Trouvère* geleneğinde Champagne bölgesi önemlidir. *Trouvère*lerin şarkıları ve gelenekleri Fransız *Ars Nova*'sını beslemiştir.

14. yüzyılda Champagne bölgesi en son *trouvère*leri Guillaume de Machaut'yu (1300-1377) ve hatta gelenek kaybolduktan sonraki izlerini sürecek olan Philippe de Vitry'yi (1291-1361) yetiştirmiştir. 14. yüzyıl Fransa'sında *trouvère*lerle ilişkilendirmeden polifonik şarkıları örneklemek mümkün değildir. 15. yüzyıldaki Guillaume Dufay (1397-1474), Gilles Binchois (1400-1460) gibi pek çok önemli müzisyen de bu topraklardan gelmiştir.

*Trouvère*lerde de *trubadurlar*da olduğu gibi şövalyelik, savaşçılık önemli bir öğedir. Fakat aradaki bir fark önemlidir: Kiliseye ve Papalığa daha yakın konumda olan Kuzey Fransa, Katolik inancını sonuna kadar savunup Haçlı Seferlerine büyük destek verse de *trubadurlar*ın vatanı Oksitanya bu durumdan daha sonra uzaklaşmıştır. Çünkü Katolik inancına pek sıcak bakılmayan bu toprakların

trubadurları da doğal olarak kahramanlık şarkılarından çok aşk şarkıları söylemeyi tercih etmişlerdir. Aslında bu aynı topraklarda gelişen Katharizm⁵ inancıyla da yakından bağlantılıdır.

Alman *minnesänger*lerin kökeni Kuzey Fransa'daki *trouvère*lere dayanır.

Minne-sang kelimesi yine *courtly love*deki gibi *minne* (aşk) kökünden gelse de; sadece kadınlardan bahsetmezler, dinsel ve epik hikayeler de anlatırlar; ayrıca eski pagan tanrılar Asgard'a, Wotan'a, Valkyrie'lere ve pek çok mitolojik öğeye değinirlerdi.

Minnesänger geleneği *trubadurlar*dan kısa bir süre sonra sonlanmıştır. *Minnesänger*lerin ilk dönemlerinde özellikle Kuzey Fransa etkisi hâkim olduğu için bazı şarkıların müzikleri aynen alınıyor, metinler değiştirilerek kullanılıyordu. Bunlara *contrafactums* deniliyordu. 1200'lü yıllar civarında bu

Jean-Louis-Ernest Meissonier. Ud çalan trubador. 1stdibs.co.uk.

etki azalmış ve *minnesänger* geleneğinin klasik dönemine girilmiştir. Bu döneme özgü *wächter lied* (nöbet şarkısı), *ballad* formundadır.

Alman stili kompozisyonlarda, İslami kültürlerin ve hatta Hint kültürünün etkileri görülebilmekteydi. Çünkü Haçlı Seferlerinden dönerken Avrupa'ya bu öğelerin taşınması gayet doğaldı. O dönemlerde bir hayli güçlü olan kilise, müziğin bu yöndeki gelişimiyle ilgilenmiş ve dokümanlarını saklamıştır.

1230'lardan sonra *minnesänger* geleneği daha yaygın hale gelmiş ve halkın değişik tabakalarında yer bulmuştur. Klasik *minnesänger* edebiyatının mizahi bir versiyonu gelişmiş, 15. yüzyıl civarında başka bir sosyal sınıfın, tüccarların devam ettirdiği bir şekle bürünerek *meistersinger*liğe (Usta Şarkıcılığa) dönüşmüştü.

GELENEĞİN SONU

Trubadur geleneği Fransa'da 1300 yılları civarında sonlandı. Bu durumun aslında en önemli nedeni Engizisyon'du. Zira Engizisyon 13. yüzyıl başlarında, topladığı büyük bir orduyu bir çeşit Haçlı Seferi gibi, *Trubadurların* yurdu Oksitanya'ya, Kathar'ları yok etmek üzere gönderdi. Kathar hoşgörüsünün kök saldığı topraklar üzerinde gelişen *Trubadur* geleneği, Oksitanya kentlerinin birer birer yağmalanıp, Kathar kalelerinin tek tek düşüp, Katharların tamamen yakılmasıyla son buldu. Bu olaylardan sonra soylu sınıfı büyük ölçüde bu konulardan elini çekti ve artık yanlarında çalışanları besleyemeyen diğer *Trubadurlar* da gelenekten koştular. Müzik de büyük ölçüde kilise egemenliği altında yoluna devam etti. *Minnesänger* ve *meistersinger* geleneği 19. ve 20. yüzyıllarda etkisini müzik eserleri üzerinde sürdürdü. Richard Wagner'in *minnesänger*leri ana karakterler olarak seçtiği "Tannhäuser" ve Richard Strauss'un "Guntram" operaları, yine Wagner'in *meistersinger*leri konu aldığı "Die Meistersinger von Nürnberg" (Nürnbergli Usta Şarkıcılar) operası bu etkiye örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Almanya'da çeşitli folk ve rock grupları bu gelenekten beslenmektedir. **Z**

NOTLAR

- 1 Oksitanya: Güney Fransa'nın tamamı, İtalya'nın ve İspanya'da Katalonya'nın bir kısmını kapsayan tarihi bölge. Tarihsel olarak Oksitan dilinin konuşulduğu bölgeleri tarif etmek için kullanılmaktadır.
- 2 Burada sözü geçen *troubadour* Bertran de Born'dur.
- 3 Latince "iocularis" (şaka yapmak) kelimesinden türediği sanılmaktadır.
- 4 Oksitanya'da *jonglar* olarak kullanılıyordu.
- 5 Katharizm: 12. yüzyılda Oksitanya'da ortaya çıkmış ve 13. yüzyıl ortalarına kadar varlığını korumuş bir Hıristiyan mezhebi. Kathar inancına göre dünya üzerinde hâkimiyet sahibi olan güç, şeytandır ve her insan önce şeytanın etkisinde yaşar, sonra nefisini terbiye edip şeytanın etkisinden kurtulunca "kusursuz" denilen bir mertebeye erişirdi. Katharizm, düalizme dayalı bir inançtır, iyinin ve kötünün dengesini esas alır. Katharlar kilisenin baskısı altında yaşadılar. Bütün kaleleri kuşatılarak Engizisyon tarafından din adına katledildiler. Son Kathar kalesi olan Montségur, 1244 yılında düşmüş ve kaledeki Kathar mezhebine mensup insanlar ve kaleyi gönüllü olarak savunan askerler, Engizisyon tarafından yakılmışlardır.

KAYNAKÇA

- 1 Elizabeth Aubrey. "The Dialectic between Occitania and France in the Thirteenth Century." *Early Music History* 16 (1997): 1-53.
- 1 Peter Frenzel. "Minne-Sang: The Conjunction of Singing and Loving in German Courtly Song." *The German Quarterly* 55/3 (May 1982): 336-348.
- 1 Christopher Page. "Listening to the Trouvères." *Early Music* 25/4 (November 1997): 638-659.
- 1 C. J. Tabor. "The Troubadours." *Folklore* 40/4 (December 1929): 345-368.